

кандидат філологічних наук,
доцент,
доцент кафедри соціальних
комунікацій
Херсонського державного
університету

ОБРАЗ ДАРИНИ ГОЩИНСЬКОЇ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ІДЕЇ В РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

Творча постать Оксани Стефанівни Забужко в сучасному українському літературному процесі – одна з найпомітніших та найзначиміших, що підтверджується як її багатокнижжям, так і увагою до нього читачів та критиків. Показовою у цьому плані є промовиста назва дискусії: «Чи є в Україні проза після Забужко?» [6]. Вже така постановка питання говорить про неординарність творчості Оксани Забужко, її динамічного творчого «я». Це в черговий раз підтвердив її роман «Музей покинутих секретів» (2009). Як й інші прозові твори авторки, він яскраво заявив про себе в художньому українському часопросторі.

Дослідники творчості О. Забужко – В. Агеєва, Н. Зборовська, Г. Біберова, Т. Тебешевська-Качак, Г.- П. Рижкова, Л. Ткач, В. Полковський, О. Шаф, Я. Голобородько, Л. Масенко, М. Моклиця – оцінювали й оцінюють її художні твори з різних точок зору та вимірів. Зокрема, зосереджують увагу на проблемах української журналістики та їх інтерпретації в сучасній українській літературі, що, безперечно, є актуальними. Тим більше, коли їх розглядати в дискурсі державотворчої ідеї, яка щонайтісніше дотична до націєтворчої. У цьому тандемі художньо вимальовується концептуальна лінія «Музею покинутих секретів». На думку М. Моклиці, вона є домінуючою: «Незважаючи на егоцентризм, який, можливо, декому очі їсть, Забужко завжди підпорядковує себе національній ідеї. Це її манія, ідея – фікс, її пафос і предмет найглибших вболівань» [8, с. 322]. Звідси народжується і державотворчий чинник, адже нація будує державу.

Мета нашого дослідження – виявити прийоми моделювання образу журналістки Дарини Гощинської у сфері її професійної діяльності в контексті державотворчої ідеї, простежити взаємодію героїні з іншими персонажами.

Звернення прозаїка до образу журналістки є логічним і поясним. Багатий публіцистичний доробок О. Забужко, численні есеї, інтерв'ю, підтверджують, що ця тематика їй знайома. В її малій прозі, зокрема в новелі «Я, Мілена», «напрочуд багато жінок – героїнь працюють журналістками» [9, с. 31]. Одна з них у цій царині добивається успіху, визнання. Я. Голобородько констатує: «Я, Мілена» задумана й написана як особисті, фахові й інтимізовані колізії жінки, яка стає популярною телеведучою, цей твір побудований на химерній та екстравагантній динаміці реалій, що відбуваються за Міленою – телезіркою, це ще один вияв художніх ресурсів письма, що тримається на еротичній і сексуальній харизмі» [2, с. 90]. Складність роботи телеведучої відзначає Г. Біберова: «Від героїні телеведучої відмежується її екранний образ і перетворює роботу на програму» [1, с. 60], вносить у її змістове наповнення негатив.

Згадуючи інший твір, ми тим самим підкреслюємо наскрізний, автобіографічний характер цієї теми в прозі О. Забужко. У романі «Музей покинутих секретів» образ телеведучої, «взявши» із собою деякі риси з «Я, Мілена», видозмінюється, набуває самотності, спроможної приймати і вирішувати самостійно складні проблеми, що є не тільки особистими, а й мають суспільно-державне значення. В образі Дарини Гощинської авторка акумулювала життєвий потенціал енергії, що нищилася, ображалася, принижувалася, але збереглася.

Феміністичні ознаки образу Дарини Гощинської простежуються досить виразно, проте вони не є самоціллю. Це сучасна жінка, яка хоче бути жінкою саме в жіночому розумінні цієї константи, але реалії та обставини змушують її руйнувати власний комфорт, можливість професійної кар'єри, високої зарплати. Морально-етичне стає домінуючою. Вона піддає сумніву риторичне: «Що жінки взагалі менш піддані на забурення політичного клімату – вони влізають у капронові панчохи... геть не зважаючи ні на вбивство Кеннеді, ні на танки в Празі, і тому насправді обличчя країни визначають чоловіки...» [4, с. 12], а також оту «зверхність у стосунку до минулого... буцімто ми сьогодні... мудріші за тих, тодішніх, на тій єдиній підставі, що нам відкрите їхнє майбутнє...» [4, с. 13]. Саможертвність вагітної Олени Довган (Гелі) не може залишити когось байдужим, навіть ворога. Ось чому Дарина Гощинська, знаючи, що вже сама виношує дитину, ще раз переконується в правильності свого вибору, а саме дослідити життєпис Олени Довган, зрозуміти її духовний стан і громадянські переконання, зробити перепроєкцію цього на сучасну журналістку.

Знайомство зі справою свого батька, якого радянська система «поселила» в психушку «із цілком популярним для тих часів «політичним діагнозом – «сутяжно-параноїдальна психопатія» [4, с. 37], Дарина Гощинська відкриває для себе ще один його діагноз – «гамлетівську нездатність – до рішучих дій – при – виді – торжествуючого зла» [4, с. 37]. Дочка приходиться до висновку – урок історії засвоєно. Вона робить своєрідний виклик отому гамлетівському, з яким жив її батько: «Одним страхом у моєму житті стало менше» [4, с. 40]. Та це не знімає складнощів психологічного малюнку цього персонажа.

У романі багато ретроспективного. Дарина часто згадує свого батька, умовно реконструюючи тодішню систему, і роздумує, як вона впливала на людину. Вона усвідомлює, що її спорідненість із батьком не тільки генетична, бо в неї від батька «був його розріз очей і його група крові» [4, с. 49]. Йдеться перш за все про духовну

єдність – розуміння і сприйняття батьківських переконань, внаслідок чого з’являється рішення: «Думаю дещо зробити про УПА, тема назріла...» [4, с. 59]. Інформація про УПА, якою володіла журналістка Дарина Гощинська, не була достатньо переконливою, в архівних матеріалах не знаходила потрібних доказів. Епічна розтягненість цього фахового стану журналістки О. Забужко вимальовується різними зображально-виражальними засобами, часто – монологами, об’ємними, масштабними екскурсами в історію, аналізом внутрішнього світу героїні.

«Поняття життєвої правди має бути наріжним у розумінні залежності між предметом літературного зображення і художністю» [10, с. 42]. Цією думкою дослідника окреслюємо нові грані характеру, які письменниця надає головній героїні твору. Хоч її самоіронічне «Чи може журналіст у нашій країні бути інтелектуалом?..» [4, с. 40] залишається без відповіді. Зрештою, наявність чи відсутність інтелектуалізму, що завжди сприймається відносно, не є перешкодою для журналістського розслідування.

Існування чуттєвого пізнання дійсності також є вагомим ресурсом для журналістської діяльності. У «Музеї...» авторка апелює до жіночої інтуїції, що часто допомагає в роботі працівників ЗМІ. Переживаючи подібні ситуації, Дарина Гощинська думає про життя трьох, чотирьох поколінь українців, про їх долю та вчинки, що допомогли залишитися людьми і не втратити гідності. І це переноситься на її особисте бажання мати біля себе сильного чоловіка, що гармонізується з драматичною і часто трагічною українською історією.

Спілкування журналістки Дарини Гощинської з художницею Владиславою Матусевич доповнює образ першої і розкриває образ другої. Інтерв’юєрка легко спілкується з майстром пензля: «Вибач, ти ж знаєш можливості українських журналістів: практично всю закордонну інформацію, що стосується культури, ми отримуємо з других рук...» [4, с. 68]. Цю інформаційну другорядність болісно сприймає і переживає сучасна журналістка, розуміючи, що за цим може стояти й інформаційна маніпуляція, вигадка, домисел, припущення, тобто все те, що спотворює інформацію, яка впливає на формування громадянської думки, громадянської позиції, громадянського суспільства, розбудову держави. Співставляючи образ журналістки та її систему цінностей, що містить на вершині ієрархії державотворчі чинники, маємо проблему становлення і журналістики, і держави. С. Рябов зазначає: «Без держави неможливе громадянське суспільство, без громадянського суспільства неможлива повноцінна держава. Вони є сторонами цілісного життя людини, нерозривними сферами сучасного цивілізованого суспільного буття» [9, с. 58–59].

Інтерв’ю Дарини Гощинської з Владиславою Матусевич – це спілкування двох особистостей, піонерів громадянського суспільства, які будують нову державу. Їхні світоглядні переконання, духовні орієнтири відповідають демократичним принципам вільних людей. У протистоянні індивідуума і держави народжується якісно нова особистість. У цьому протистоянні, наголошує К. Леонгард, є «конфлікт між людською і державною необхідністю, вплив цього конфлікту на душу людини» [7, с. 179]. Журналістка і художниця – особи конфліктні. Тут варто зазначити виміри цієї конфліктності. Вона не дріб’язкова, не побутова, вона спрямована на відстоювання права бути людиною в правовій державі. За цією дещо емоційною і водночас юридичною констатацією – шлях боротьби, надій і розчарувань, поразок і перемог.

У пригніченому психологічному стані журналістка дає собі таку характеристику: «Ти просто пуста кукла, Дарино Гощинська... з відчуттям важкого несмаку, коли не відрази до власної стрибучої персони на екрані, натиснувши на кнопку «stop» на пульті і злігши в темряві головою на стіл» [4, с. 86]. У телевізійних перипетіях цей песимізм змінює її портретна характеристика, підмічена Юрком, – колегою з вечірнього ефіру: «Довгі єгипетські брови і губи-темнощі, мов напоєні кров’ю, – наскільки ж несхоже на телеекранний образ, що змушує думати насамперед, від якої фірми на ведучій костюмчик і яку вживає помаду. А тут ніби обличчя, вихоплене з ночі багаттям, – архаїчне, грозиво-прекрасне» [4, с. 124].

Внутрішній стрижень цього образу все ж переважає: «На хвилину Дарину огортає такий розпач, ніби її виштовхнули з космічного корабля у відкритий простір і перерізали пуповину: пуста, пуста і невагомість. Самота» [4, с. 129].

Введення О. Забужко в роман складного психологічного прийому – сновидінь – робить образ Дарини Гощинської полівимірним, його динаміка ускладнюється, а теорія про одночасне бачення однакових снів різними людьми вносить елемент наукової проблеми про психологію сновидінь, їх переживання, проекцію на реальний світ.

Складну природу сновидіння І. Франко інтерпретує так: «Сонна фантазія є не тільки репродуктивна, але й творча: вона потрапить уявити нам такі образи, такі сцени і ситуації, яких ми в житті ніколи не бачили і не знавали. Вона потрапить скомбінувати все те з величезного запасу наших звичайних вражень і ідей, послуговуючись збільшеною уві сні легкістю в асоціюванні ідей» [12, с.74]. У «Музеї...» цей прийом авторкою використано з урахуванням загадковості цього явища, яке розтягнуто в просторі і часі. Наприклад: Львів – Київ – Чорний ліс, тут же – 1943 рік – 2003 рік – 1947 рік. Ця просторова хронологічна асиметрія надає образу Дарини Гощинської гіперболізації з усвідомленням такого ж завдання – зробити фільм про Олену Довган. Навіть сон переходить в інший вимір: «Дейдрімінг... можна перекласти як сон наяву. Чи сон із розплющеними очима. Сон у свідомому стані» [4, с. 305]. Враховуючи факт, з якою бюрократичною системою має справу журналістка, то подолання її перепон потребує надзусиль і творчих, і організаційних, і вольових.

Особливо це помітно, коли телеведуча відмовляється від пропозиції вести програму «Міс канал», в якій зауальована сексіндустрія. Натомість задум фільму про Олену Довган стає все переконливішим. Чим більший спротив цьому бюрократичної системи, тим більше моральної впевненості набуває Дарина Гощинська. Вона розуміє, що про Олену Довган необхідно знайти друге джерело інформації: «Іншого виходу немає, потрібна інфа – не із сім’ї, темної зони: з того боку Місяця. З підпілля, угу. З тих останніх її років. Там рити треба» [4, с. 252].

Знайомство Дарини Гощинської з архівним працівником СБУ Павлом Бухаловим дозволило зрозуміти деякі сторінки історії України настільки проникливо, що це викликало амбівалентні почуття: суму і гніву, гордості і печалі, депресії і надії. Радянська система будувалася на масових доносах, наклепах, приниженні людської гідності. Її метастази, робить висновок журналістка, проросли і в сучасне.

О. Забужко в публіцистичному дослідженні робить висновок: «Сталінізм, фашизм, імперський режим – усяка тоталітарна система правління жахлива не так масовими репресіями (війни забирають життів не менше, а оклигує після них суспільство швидше), як масовою вівісекцією свідомості та психології» [3, с. 10]. Цей «поствівісекційний» стан переконливо зобразила письменниця в романі «Музей покинутих секретів». Відсутність архівних матеріалів СБУ майже деморалізують журналістку: «Що справи тупо не б у д е – що держава, проти якої воювала Олена Довган, потрапить, уже після свого скону, обіграти і її, й мене, удавши, що ніякої Олени Довган і не було на світі...» [4, с. 271]. У цих умовах працює її героїня Дарина Гощинська. Тому в неї і виникають проблеми з Павлом Бухаловим у процесі законного отримання потрібної інформації, тому вона задумується і над проблемою підготовки сучасних журналістів. Її не закінчена думка, що адресована практикантці: «Журналістика, Настуню, – це не тільки добре писати...» [4, с. 259], у подальшому розвитку сюжетної лінії різноаспектно розвивається.

Сексторгівля, якій сприяє і телебачення, стає очевидністю. Тому Дарина Гощинська задає собі питання: «Скільки це коштує – одна дівчинка? Ті, що торгують людьми, – чому вони беруть за душу? Чому, понад десять років проварившись у журналістиці, я не знаю цих цифр? І чому не наважуюся зараз спитати у Вадима, який напевно ж знає» [4, с. 581]. Коли тема розмови – вибори, то Вадим пропонує Дарині «двадцять п'ять штук за місяць...» [4, с. 619] за співпрацю з ним – так оцінюється робота фахового журналіста.

Дарина Гощинська не приймає цю пропозицію. Її аргументи не тільки моральні, а й реальне бачення та оцінка ситуації: «Партачі вони, Вадиме. Твої «фахівці»... Підрядитись під таку грандіозну аферу – вигравати вибори в чужій країні методом масових пар-акцій серед чужого населення – це те саме, що обіцяти чайники з паперу: повний ігнор матеріалу» [4, с. 623].

За концепцією зарубіжних політтехнологів, здобути перемогу на виборах можна тільки за їхніми рекомендаціями. Журналістка Гощинська не погоджується із цією тезою. Осмислюючи минулу і теперішню реальність, у тім числі й виборну, коли віддавалася перевага вказівкам не своїх консультантів, вона із сумом констатує: «Дуже багато смертей» [4, с. 685]. Між смертю Олени Довган і Владою Матусевич – мільони смертей, спричинені репресіями, голодоморами, війнами. Окрім цього, в романі спростовується вислів: «Рукописи не горять» [4, с. 709]. Адже Александрійська бібліотека згоріла, а в українській історії 1964 року згорів архів Центральної Ради, згоріли тисячі стародруків домосковської доби. «Палія гучно судили, а потім відправили на роботу в Державний архів Молдавії: війна тривала» [4, с. 709]. Це елементи інформаційної війни, коли ворог намагається знищити народну пам'ять і через нищення архівів, бібліотек або їх закриття та знищення документів під виправдальним формулюванням, як таких, що не мають історичної цінності. У «Музеї...» це переконливо змальовано.

У розмові з матір'ю, яка хоче детально знати про доччину діяльність, Дарина вдається до ремінісцентної відповіді: «Мам, ну ти прямо як Виборний у «Наталці Полтавці» – а ви ж їй що, а вона ж вам що?...» [4, с. 290], або ж роздратоване: «Мамо, ти так наче з Марса або з Венери» [4, с. 331], що говорить про напружений психологічний стан героїні. Є навіть претензії: «Ви ні до чого нас не підготували! – хоче крикнути Дарина матері. – Ви, рабське покоління, покірні дейдрімери з розплющеними очима. Що ви нам дали?...» [4, с. 342]. Як професіонал вона усвідомлює свій потенціал, водночас адекватно оцінює потенціал пострадянської системи: «Шеф знову повторив, що далі цього кабінету їхня розмова вийти не повинна» [4, с. 319]. Та журналістка вже не може йому цього пообіцяти. Тут бачимо її власну позицію, вона здатна творити якісну журналістику в середовищі, де багато журналістів, а якісної журналістики обмаль: «Журналістів нівроку, більше, ніж бездомних собак» [4, с. 325], а однодумців ще не вистачає. Вона здатна проводити складне журналістське розслідування: «Це її дар – добувати в людях заховану інформацію...» [4, с. 382]. Для тридцяти хвилинного фільму про Олену Довган «треба мати відзнятих добрих тридцять годин...» [4, с. 383], а це копітка творча робота. В її роздумах міститься критика журналістів, які основним критерієм професіоналізму вважають кількість часу, проведеного в ефірі: «Нездара – але не злазить з екрана, значить, успішний журналіст» [4, с. 333].

Великою моральною підтримкою для Дарини Гощинської були її однодумці, особливо поціновувачі програми «Діогенів ліхтар». Серед них – Ніка, дочка есебушника Павла Бухалова. Вона – студентка консерваторії. Це представник нового покоління громадян України, які здатні будувати нову державу. Щирість, емоційність, навіть наївність наявна в її зверненні до журналістки: «Ви мій – мій ідеал, я всі ваші передачі дивлюся, за два роки жодної не пропустила! Навіть із побачення одного разу втекла, щоб не пропустити...» [4, с. 729]. Останній аргумент, як для молодой закоханої дівчини, дуже важливий.

Отже, образ журналістки Дарини Гощинської в романі «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко виписано різнофункціонально. Письменниця використовує ряд зображально-виражальних засобів для творення цього образу: її роздуми, внутрішні монологи, самохарактеристика і характеристика іншими персонажами, наявні елементи портретної та мовної оцінок. З розвитком сюжетної лінії розкриваються ціннісні орієнтири журналістки, чітко окреслюється її громадянська позиція, що спрямована на державотворчі ідеї та будівництво України.

Література:

1. Біберова Г. Месниця? Зрадниця? Феміністка? Міф про Клітемнестру в поезії Оксани Забужко / Г. Біберова // Слово і Час: Науково-теоретичний журнал. – № 6(546). – 2006. – С. 53-63.
2. Голобородько Я.Ю. Психологізм... Епатажність... Феєричність... (Новітні тенденції української прози Оксани Забужко та Юрія Винничука) / Я.Ю. Голобородько // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах, 2006. – № 2. – С. 88–98.
3. Забужко О.С. Дві культури / О.С. Забужко. – К. : «Знання». – 1970. – 48 с.
4. Забужко О.С. Музей покинутих секретів / О.С. Забужко. – К. : «Факт». – 2010. – 832 с.
5. Зборовська Н. Жіноче письмо на порубіжжі віків (Леся Українка, Оксана Забужко) / Н. Зборовська // Слово і Час: Науково-теоретичний журнал. – 2004. – № 2(518). – С. 32–38.
6. Коваль Н. Автор критику – харч, або чи є в Україні проза після Забужко? / Н. Коваль // Українська мова та література. – 2017. – № 1–2(857–858). – С. 7–15.
7. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – К. : «Вища школа». – 1981. – 390 с.
8. Моклиця М. Оксана Забужко / М. Моклиця // Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика. – Луцьк. – 2002. – 390 с.
9. Рижкова Г.-П. Жанрова природа прозопису Оксани Забужко / Г.-П. Рижкова // Українська література в загальноосвітній школі: Науково – методичний журнал 2008. – № 3. – С. 28–32.
10. Рябов С.Г. Державна влада: проблеми авторитету й легітимності / С.Г. Рябов. – К. : «НІСД». – 1996. – 124 с.
11. Тебешевська-Качак Т. Автобіографізм як принцип нарації та характеротворення у прозі Оксани Забужко / Т. Тебешевська-Качак // Слово і Час: Науково-теоретичний журнал. – 2004. – № 2. – С. 39–47.
12. Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 Т. / І.Я. Франко. – К. : «Наукова думка», 1976–1986. – Т. 31. – 596 с.

Анотація

**В. ЗАГОРОДНЮК. ОБРАЗ ДАРИНИ ГОЩИНСЬКОЇ В КОНТЕКСТІ
ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ІДЕЇ В РОМАНІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»**

У статті здійснено характеристику образу Дарини Гощинської – головної героїні роману «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко. Визначено художні особливості його моделювання в контексті дискурсу державотворчої ідеї. Показано її професійний рівень, громадянська позиція, портретна характеристика, самохарактеристика, дії, вчинки та їх актуальність у теперішньому часі.

Ключові слова: образ, журналістика, характеристика, творчість, громадянська позиція, державотворча ідея.

Анотация

**В. ЗАГОРОДНИУК. ОБРАЗ ДАРИНЫ ГОЩИНСКОЙ В КОНТЕКСТЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИДЕИ В РОМАНЕ ОКСАНЫ ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТЫХ СЕКРЕТОВ»**

В статье представлена характеристика образа Дарины Гощинской – главной героини романа «Музей покинутих секретов» Оксаны Забужко. Определены художественные особенности его моделирования в контексте государственной идеи. Показан её профессиональный уровень, гражданская позиция, портретная характеристика, самохарактеристика, действия, поступки, их актуальность в настоящее время.

Ключевые слова: образ, журналистика, характеристика, творчество, гражданская позиция, государственная идея.

Summary

**V. ZAHORODNIUK. THE IMAGE OF DARINA GOSHCHINSKA
IN THE CONTEXT OF STATE ORIENTED IDEA IN THE NOVEL “THE MUSEUM OF LOST SECRETS”
BY OKSANA ZABUZHKO**

The article analyses the characteristic of the image of Darina Goshchinska as a main character of the novel “The museum of lost secrets” by Oksana Zabuzhko. Artistic peculiarities of its modeling have been determined in the context of state oriented idea. Professionalism, active civil position, portrait characteristic, self characteristic, actions and their importance at the present time are shown in the article.

Key words: image, journalism, characteristic, creative work, civil position, state oriented idea.